

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**
з навчальної дисципліни «Гендерна психологія»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
053 Психологія (практична психологія)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробники:

Старший викладач кафедри соціології та психології Мохорєва О.М.

Рецензенти:

- 1.Доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О. М
- 2.Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А

2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю
	Всього	з них:				
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	

Семестр 8

Тема № 1 Теоретико-методологічні засади гендерної психології.	14	-	1	-	-	13	залік
Тема № 2 Гендерна ідентичність.	14	1	-	-	-	13	
Тема № 3. Гендерні стереотипи.	14	1	1	-	-	12	
Тема № 4. Гендерні ролі.	13	1	1	-	-	11	
Тема № 5. Гендерна соціалізація: загальна характеристика процесу і соціально-психологічні чинники.	13	1	1	-	-	11	
Тема № 6. Гендерна нерівність та дискримінація..	13	1	1	-	-	11	
Тема № 7. Гендерні конфлікти	13	1	1	-	-	11	
Тема № 8. Стать та кар'єра.	13	1	1	-	-	11	
Тема № 9. Методи дослідження гендеру у соціальних та поведінкових науках..	13	1	1	-	-	11	
Всього за семестр № 8:	120	8	8	-	-	104	

3. Методичні вказівки до практичних занять.

Тема № 1 Гендерна психологія та напрямки її розвитку.

Семінарське заняття: Гендерні аспекти взаємозв'язку біологічних та психологічних характеристик особистості.

Навчальна мета заняття: засвоїти основні поняття: гендер, стать, гендерна психологія

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Поняття гендерних відмінностей у психології
2. Взаємозв'язок біологічних та психологічних особливостей особистості.
3. Психобіологічні засади поведінкових проявів: гендерний аспект.

Література.

1. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової – Київ: Критика 2013. – 180 с.

2. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. – Харків : Планета – Принт, 2018. – 136 с.

3. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.) – Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні, 2014. – 40 с.

4. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuji>

5. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. – Харків, «ФОЛІО», 2019. – 189 с.

6. Скорик М. М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС.

Аналітичне дослідження. – Київ, Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. – 78 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Студентам слід зазначити, що психологія гендерних відмінностей – це розділ психології, що вивчає відмінності між людьми, зумовлені їх статевою приналежністю. Психологія гендерних відмінностей як область наукового знання концентрує свою увагу на вивченні психологічних характеристик, соціальних ролей і особливостей поведінки представників чоловічої і жіночої статі. В історії вивчення проблеми статевої диференціації можна виділити два періоди: *догендерний* і власне *гендерний*.

У *догендерний* період (на Заході – до 1980-х, а в СНГ – до 1990-х рр.). Дискусії про детермінації статевих відмінностей здійснювалися в рамках двох альтернативних парадигм: соціокультурній і соціобіологічній. Згідно соціокультурної моделі, статева диференціація є результатом соціалізації і впливів культури в напрямку освоєння конкретних соціальних ролей. Соціокультурні фактори створюють необхідні умови для навчання традиційним жіночим і чоловічим ролям. В рамках соціобіологічної моделі статева диференціація – універсальний біологічний процес, який культура тільки оформлює і осмислює. Анатомо-фізіологічні відмінності між статями настільки очевидні, що психологічні відмінності обумовлені головним чином біологічними факторами. У догендерний період соціобіологічних моделей статевої детермінації була популярнішою, її брало значне число і зарубіжних, і вітчизняних учених. Дослідницьким підсумком догендерного періоду став перелік статевих відмінностей, наявність яких було переконливо доведено і обґрунтовано в емпіричних дослідженнях, іншими словами, представники психологічного співтовариства дійшли згоди з приводу існування цих відмінностей.

Наступний період у розвитку психології статевих відмінностей – *гендерний* – ознаменований увагою до соціокультурної парадигми. Психологи – прихильники фемінізму прагнули довести, що основними детермінантами нечисленних науково обґрунтованих статевих відмінностей і статевої диференціації є соціокультурні фактори. Для затвердження даної точки зору використовувалися дві системи доказів: перша система будувалася на аналізі загальноприйнятої процедури психологічного дослідження, другий – спиралася на результати вивчення психологічних відмінностей між представниками різних статей в динаміці. Гендерні і жіночі дослідження в психології переконливо продемонстрували провідну роль процесу соціалізації у формуванні статевих відмінностей. Багато з існуючих особливостей особистості чоловіків і жінок піддаються зміні в ході навчання, при зміні життєвого устрою і соціальних

очікувань. Феміністська критика психологічних досліджень статевих відмінностей довела, що відмінності в психологічних характеристиках і поведінці чоловіків і жінок можуть отримати адекватне пояснення лише в тому випадку, якщо будуть враховані соціальні обставини, що опосередковують їх виникнення і прояв.

Самі останні тенденції вивчення проблем статевої диференціації пов'язані з розвитком соціально-конструктивістського підходу, який основну увагу приділяти не вимірюванню і опису гендерних відмінностей, але аналізу процесу їх конструювання. Іншими словами, гендерні відмінності вивчаються не як продукт і результат, а як процес. Акцент на вивчення таких процесів зумовив і методи дослідження, це методи переважно якісні, а не кількісні, серед яких основним є аналіз дискурсивних практик як засобу конструювання реальності взагалі і гендеру зокрема.

При відповіді на друге питання слід звернути увагу на емпіричні дослідження та розвідки науковців різних галузей, суміжних з психологією. Відмінності між чоловіками і жінками завжди цікавили мислителів. Одними з перших звернулися до цього питання давні греки, передусім Платон (427–347 до н. е.) і Арістотель (384–322 до н. е.), які дотримувалися протилежних поглядів на сутність чоловічого і жіночого. Платон, якого вважають автором поняття «андрогін», що означає поєднання однаково сильно виражених фемінних та маскуліних рис в одній особистості, проповідував ідею рівноправності статей. Арістотель, ототожнюючи відносини між чоловіком і жінкою з відносинами пана та раба, співвідносив жіноче начало з пасивною, покірною матерією, чоловіче – з активною, панівною формою взаємодії.

Нерівність статей він вважав природною, біологічно зумовленою, як і відмінності поведінки чоловіків та жінок. У середньовічну добу основними ознаками понять «чоловік» і «жінка» вважали соціальний статус, соціокультурні ролі, а не анатомо-фізіологічні особливості. В основі цієї системи поглядів на відмінності між статями були релігійні уявлення про тлінність і нестабільність усього тілесного, а також запропонована античним медиком Галеном (130–210 до н. е.) теорія, що проголошувала одностатеву модель людини. Згідно з нею жіночий організм розглядали як недосконалий чоловічий. З розвитком природничих наук одностатева модель людини поступилася в епоху Відродження місцем двостатевій, за якою психологічні та соціальні відмінності між статями пояснювалися специфікою анатомічної будови чоловічого і жіночого організмів.

Біологічну зумовленість відмінностей між чоловіками і жінками вважали незаперечною до кінця XIX ст. Цієї позиції дотримувалися, наприклад, французький мислитель Жан-Жак Руссо (1712–1778), німецькі філософи Імануїл Кант (1724–1804), Артур Шопенгауер (1788–1860) та ін. Трактатування особливостей розвитку чоловіків і жінок було докорінно переглянute під впливом феміністичних ідей XVIII–XIX ст., які суттєво прислужилися виокремленню гендерних досліджень як самостійного наукового напрямку в суспільних науках.

Психологи почали вивчати гендерні відмінності ще наприкінці XIX століття, але аж до 1970-х рр.. вони здебільшого займалися тим, що демонстрували статеві відмінності і обґрунтовували цим різне ставлення до чоловіків і жінок (Denmark, Fernandez, 1993). Однак Маккобі і Джеклін (Maccoby, Jacklin, 1974) виділили тільки *чотири психологічних відмінності між статями* (здатності до орієнтації в просторі, математичні здібності, мовні навички та агресивність). Зазвичай автори праць з психології посилаються саме на ці чотири відзнаки, згадуючи лише побіжно - а іноді взагалі не згадуючи - про те, що у чоловіків і жінок набагато більше подібностей (Unger, 1990), і здебільшого замовчуючи про те, що за результатами недавніх досліджень виявлені відмінності зовсім невеликі (звичайно в межах 10%) і залежать від ситуації (Basow, 1986; Hyde, 1991; Maccoby, Jacklin, 1974; Pleck, 1978; Spence, 1993). В області статевих відмінностей однією з найбільш, як здавалося, чітко сформульованих проблем з'явилася проблема статевих відмінностей в організації мозку. Одні автори переконані в реальності існування статевих відмінностей, інші виявляють у цьому питанні певну обережність, що стимулює і перших, і других до проведення клінічних, електрофізіологічних та інших досліджень і до застосування різноманітних методичних підходів. Однак більшість авторів схильне визнавати таку особливість головного мозку жінки, як менша вираженість функціональної асиметрії (ФАМ).

У дослідженнях В.Ф. Коновалова і Н.А. Отмахова показано, що спеціалізація правої півкулі у чоловіків і жінок неоднакова (Коновалов, Отмахова, 1984). Більшість робіт, що існують в даний час з питання ФАМ, свідчать про те, що статеві відмінності стосуються розподілу вербальних і просторових функцій між півкулями (Спрінгер, Дейч, 1983). Є дані про те, що жінки перевершують чоловіків у тих областях, де насамперед потрібно знання мови, а чоловіки перевершують жінок у вирішенні завдань просторового характеру (Maccoby, Jacklin, 1974).

Більшість дослідників, які вивчають когнітивну сферу з точки зору статевих відмінностей, насамперед орієнтувалися на вивчення виконання завдань, де використовується різна інформація: вербальна, числова або візуально- просторова. Приклади і аналіз такого типу досліджень наведені в монографії Маккобі і Джеклін (Maccoby, Jacklin, 1974). Тут статеві відмінності розглядаються як функція вербальних, математичних або зорово- просторових здібностей, причому дослідники припускають, що ці відмінності залежать від змісту завдання, точніше, від того, в якій формі і модальності в задачі представлена інформація. Однак достовірно встановлених фактів виявилось зовсім небагато. У жінок краще розвинені вербальні здібності, у чоловіків – просторові і математичні.

Незначні відмінності встановлені у вербальних здібностях, на користь жінок, найбільш значні - у сфері просторової переробки інформації, на користь чоловіків. Була встановлена інша особливість статевих відмінностей у когнітивної сфері: з плином часу (в період досліджуваних 20-30 останніх років) більшість з них має тенденцію до згладжування. Вивчення гендерних відмінностей в математичних здібностях ведеться вже більше 30 років, хоча

однозначні висновки тут ще не зроблені. Деякі математичні завдання краще виконують жінки певного віку, інші – чоловіки (Trew, Kremer, 1998).

В цілому дослідження хлопчиків і дівчаток у віці до закінчення неповної середньої школи або зовсім не виявляють відмінностей між статями (Callahan, Clements, 1984; Dossey et. Al., 1988; Siegel, Cocking, 1976), або виявляють відмінності, що говорять на користь дівчаток (Brandon et. al., 1985; Friedman, 1989). Що стосується досліджень учнів старших класів, в деяких з них дівчинки виконували завдання краще хлопчиків, в інших - хлопчики краще дівчаток (Hilton, Berglund, 1974), в третьому - відмінностей не було знайдено (Connor, Serbin, 1985). Більш однозначні результати були отримані при дослідженні студентів: молоді люди виконували завдання в цілому успішніше, ніж дівчата (Friedman, 1989).

Розбіжність в математичних здібностях, раптово виявляється в період статевого дозрівання, може бути наслідком впливу зміненого гормонального фону або результатом посилення соціальних відмінностей між юнаками та дівчатами. «Гормональна» теорія здається непереконливою хоча б тому, що, відповідно до недавніх досліджень, ці відмінності за останні роки значно зменшилися (Becker, Hedges, 1984; Friedman, 1989; Hyde, Frost, 1993), і така тенденція спостерігається повсюдно в країнах, просунулися по шляху рівноправності статей.

При відповіді на третє питання слід взяти до уваги, що ще одною сферою, тісно пов'язаною з гендерними відмінностями, - є агресія. На підставі наявних емпіричних теоретичних даних були зроблені наступні висновки. Чоловіки демонструють більш високий рівень фізичної агресії, вираженої в фізичних діях. Для жінок більш характерні різні прояви непрямой агресії. Чоловіки частіше стають об'єктами фізичного нападу, в той час як жінки частіше стають жертвами сексуального домагання. На формування цих (і цілого ряду інших) відмінностей значною мірою впливають уявлення про гендерні ролі, що склалися в культурі. Відмінності в агресивній поведінці відносяться до ряду найбільш достовірних гендерних відмінностей, але, як і інші характеристики, вони далеко не настільки великі і не настільки сильно пов'язані з біологічними відмінностями, як прийнято думати.

У своєму огляді літератури з гендерних розходжень Маккобі і Джеклін (Maccoby, Jacklin, 1974) зробили висновок, що агресія - це єдине соціальну поведінку, статеві специфіка якого однозначно доведена. Разом з тим Іглі і Штеффен (Eagly, Steffen, 1986) прийшли до висновку, що для дорослих ці відмінності досить невеликі. Почасти викривлене сприйняття гендерних відмінностей у сфері агресії можна пояснити тим фактом, що переважна більшість гвалтівників і вбивць - чоловіки. Інша причина, яка змушує вважати чоловіків більш агресивними, - це поширена в нашій культурі віра в те, що такими їх робить підвищений рівень тестостерону в крові.

Насправді поки не існує переконливих експериментальних доказів зв'язку тестостерону та агресії (Bjorkvist, 1994). Результати обробки даних, отриманих в дослідженнях індивідів і дані метааналізу, зробленого на основі цих робіт дозволяють прийти до наступного висновку: чоловіки дійсно більш схильні

вдаватися до відкритої фізичної агресії. Ця особливість залежить від цілого ряду змінних. Наприклад, гендерні відмінності найбільш помітні в фізичних формах агресії, а також у ситуаціях, які змушують проявляти агресію (наприклад, через виконання певної соціальної ролі), на відміну від ситуацій, коли до неї вдаються без жодного примусу. Крім того, схильність чоловіків демонструвати агресію зростає у відповідь на значиму провокацію, але не настільки сильна при її відсутності. Однак головна причина цих відмінностей так і залишилася нез'ясованою.

Багато біологів, що займаються вивченням соціальної поведінки, дотримуються думки, що гендерні відмінності в агресії обумовлені в основному генетичними факторами. Відповідно до цієї точки зору, для чоловіків характерний більш високий рівень фізичної агресії, тому що в минулому подібна поведінка дозволяло їм передавати свої гени наступному поколінню. Вони стверджують, що агресія допомагала нашим предкам, які шукають самку для спарювання, перемагати суперників і тим самим збільшувала їх можливість «увічнити» свої гени в майбутніх поколіннях. Результатом такого природного відбору, пов'язаного з відтворенням, стало те, що нинішні чоловіки більш схильні до фізичної агресії, а також до демонстрації фізіологічної адаптації та механізмів, пов'язаних з подібною поведінкою. Альтернативне пояснення гендерних відмінностей у сфері агресії ставить акцент на вплив соціальних і культурних факторів. Було запропоновано багато різних варіантів такого пояснення, але, мабуть, більшість фактів підтверджує гіпотезу інтерпретації соціальної ролі, запропоновану Іглі.

Відповідно до цієї теорії, гендерні відмінності в сфері агресії породжені головним чином полярністю гендерних ролей, тобто уявленнями про те, яким, в межах даної культури, має бути поведінка представників різних статей. У багатьох народів вважається, що жінки, на відміну від чоловіків, більш громадські створення – що для них характерно дружелюбність, занепокоєння за інших, емоційна експресивність. Від чоловіків же, навпроти, очікується демонстрація сили – незалежності, впевненості в собі, хазяйновитість. Відповідно до теорії соціальних ролей, гендерні відмінності в сфері агресії породжуються в основному уявленнями

більшості культур про те, що чоловіки в широкому діапазоні ситуацій повинні вести себе більш агресивно, ніж жінки.

Теми для дискусії:

1. Історичне формування поняття «гендер».
2. Соціально-культурна детермінація гендерних особливостей особистості.
3. Сучасні аспекти біологічних та психологічних характеристик особистості.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно теоретико-методологічних засад розвитку гендерної психології.

Тема № 2 Поняття гендеру та статі, їх взаємозв'язок.

Семінарське заняття: Гендерні особливості самоактуалізації особистості.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за темою.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Гендер як соціально-психологічна детермінанта особистості
2. Самоактуалізація особистості як соціально- психологічний феномен
3. Особливості самоактуалізації особистості в різних сферах.
4. Організація дискусії

Література.

1. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманої – Київ: Критика 2013. – 180 с.

2. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. – Харків : Планета – Принт, 2018. – 136 с.

3. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.) – Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. – 40 с.

4. Ткалич М. Гендерна психологія : навч. Посібник. – Київ : Академвидав, 2016. – 254 с.

5. Шевченко Л. О. Гендерна психологія (конспект лекцій) Харків: Константа, 2019. – 156 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

При відповіді на питання слід визначити гендер як соціально-психологічну детермінанту самоактуалізації особистості. Використати положення гендерного підходу до аналізу можливостей самоактуалізації чоловіків і жінок. Розглянути проблеми асиметрії гендерної соціалізації: відмінності в процесі соціалізації хлопчиків і дівчаток – вплив на подальші можливості самоактуалізації. Розглянути гендерні стереотипи в основі нерівних умов для самоактуалізації особистості. Соціально-психологічні проблеми професійної самоактуалізації жінки: внутрішні та зовнішні бар'єри.

Самоактуалізація особистості як соціально- психологічний феномен. Аналіз особливостей термінології, яка стосується самоактуалізації особистості як соціально-психологічного явища. Критерії здійснення порівняльного аналізу підходів зарубіжних та вітчизняних авторів: суть процесу самоактуалізації;

інтегральні характеристики; рівні та форми цього процесу. Аналіз зарубіжних досліджень самоактуалізації особистості: психодинамічний та гуманістичний підходи. Тлумачення процесу самоактуалізації у психодинамічному напрямку (роботи А. Адлера, Е. Еріксона, Х. Когута, Е. Фромма, К. Хорні, К. Г. Юнга).

Висвітлення проблеми самоактуалізації у зарубіжній гуманістичній психології (роботи А. Маслоу, Г. Олпорта, К.Р. Роджерса, В. Франкла, Е. Шостром). Висвітлення проблем самоактуалізації у вітчизняних психологічних дослідженнях: суб'єктно-діяльнісний та суб'єктно-розвиваючий (акмеологічний) підходи. Визначення інтегральних характеристик процесу самоактуалізації особистості як складових, які формуються на особистісному рівні як результат руху в напрямку особистісного зростання, самовдосконалення, самореалізації. Основні інтегральні характеристики: сильне „Его”, позитивний образ „Я”, особистісна зрілість. Визначення рівнів і форм самоактуалізації у різних напрямках психологічних досліджень.

Особливості самоактуалізації особистості в різних сферах. Самоактуалізація особистості в професійній діяльності. Аналіз підходів до самоактуалізації особистості в професійній діяльності: суб'єктно-діяльнісний підхід, суб'єктно-розвиваючий підхід та акмеологічний, який з'явився в рамках суб'єктно-розвиваючого. Сутність професійної самоактуалізації у відповідності до концепції особистісного розвитку А.О. Реана.

Характеристика професійного розвитку особистості, динаміки професійного функціонування та професійного становлення особистості.

Стадії професійного становлення: професійна адаптація, професійний розвиток, стадія професійної стагнації або професійного акме. 49 Визначення місця самоактуалізації у професійному розвитку особистості. Побудова власної загальної моделі самоактуалізації особистості в професійній діяльності. Основні компоненти моделі: ресурс, процес, результат. Самоактуалізація в шлюбно-сімейних стосунках.

Самоактуалізація в особистісному житті як в одній з основних сфер життєдіяльності. Становлення шлюбно-сімейних стосунків. Детермінанти самоактуалізації особистості в шлюбно-сімейних стосунках: психологічні особливості, які детермінують створення сім'ї. Детермінанти труднощів самоактуалізації в особистому житті.

Питання для обговорення:

1. Що таке самоактуалізація особистості?
2. Як саме гендерні стереотипи впливають на можливості самоактуалізації особистості?
3. Які існують проблеми у професійній самоактуалізації чоловіків та жінок?

Теми рефератів:

1. Найпрестижніші професії і гендер.
2. Гендерний аналіз проблеми самореалізації в професійній діяльності.
3. Чоловічий супровід вагітності жінки.
4. Синдром домогосподарки та його вплив на психологію жінки.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно гендерних особливостей самоактуалізації особистості.

Тема № 3 Гендерні стереотипи.

Семінарське заняття: Гендерні стереотипи щодо особливостей професійної діяльності.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за темою

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1.Гендерна детермінація праці та професійної діяльності. 2.Гендерна диференціація оплати праці.

3.Гендер: можливості професійної кар'єри. 4.Гендерні особливості діяльності організації

5.Статус жінки в організації: проблема «скляної стелі».

Література.

Основна:

1.Андрушко Л. Гендерні стереотипи в українській телерекламі // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Вип. 23. – 2018. – С. 397–406. –

2.Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової – Київ: Критика 2013. – 180 с.

3.Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. – Харків : Планета – Принт, 2018. – 136 с.

4.Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.) – Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. – 40 с.

5.Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. – Харків, «ФОЛІО», 2019. – 189 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Гендерна детермінація праці та професійної діяльності. Гендерна професійна сегрегація як нерівномірний розподіл жінок і чоловіків в економіці. Дискримінація в сфері праці: проблеми сексизму. Значення статевого поділу праці в формуванні категорії «гендер». Вплив статевого поділу праці на формування конкретних функцій: жіночої експресивної і чоловічої інструментальної. Зайнятість чоловіків і жінок професійною діяльністю: історія питання.

Стрімке зростання зайнятості жінок у професійній сфері. Загальне положення жінки на ринку праці: нижча кваліфікація, нижча оплата праці, обмежений набір професій, вищий рівень безробіття, менша представленість в управлінській сфері. Представленість чоловіків і жінок в різних професіях: горизонтальна професійна сегрегація. Схильності до професій: виділення традиційно жіночих та традиційно чоловічих професій. Статеві особливості адаптації до професійної діяльності: соціально-психологічний та професійно-діяльнісний аспекти. Гендерний аспект задоволеності працею: критерії, які важливі для жінки і для чоловіка. Жіноча праця і соціальний порядок: праця як те, що виконується „поза домом” і за плату. Неоплачувана праця жінок, яка включає домашню працю, натуральне виробництво для родини, а також неоплачуване виробництво товарів для збуту. Проблема неоплаченої домашньої праці жінки. Соціальна необхідність домашньої праці. Домашня праця як „друга зміна”.

Відмінності в оплаті праці чоловіків і жінок. Гендерна диференціація оплати праці: співвідношення в різних країнах та сферах професійної діяльності (у відсотках).

Аналіз можливих причин розриву в оплаті праці чоловіків і жінок:

- 1) традиційна зайнятість на „жіночих” роботах, за які платять менше. Проблема компенсаційних відмінностей, дискримінація при прийомі на роботу;
- 2) стереотипність сприйняття жінки як менш цінного робітника: принцип оцінки людського капіталу;
- 3) проблема пророцтв, які самореалізуються: жінки отримують менше, тому що вони очікують отримати менше. Теорія справедливості як реакція на нерівність в оплаті праці. Концепція справедливої оплати: люди, які працюють в одній організації та виконують однаково важку чи значущу роботу, повинні отримувати однакову зарплату.

Гендер: можливості професійної кар’єри. Гендерні особливості мотивів трудової діяльності: матеріальні, психологічні, морально-етичні, компенсаторні. Особливості сприйняття кар’єри жінками: кар’єра як особистісне зростання, самореалізація, розмежування професійного і особистісного, пасивна позиція відносно кар’єрного росту.

Особливості сприйняття кар’єри чоловіками: кар’єра як престижна, перспективна посада, кар’єра як можливість просування по службі, як суттєва складова власного життя. Чинники, які впливають на професійну кар’єру жінок: сімейний статус, наявність дітей, необхідність сумісництва.

Гендерні відмінності кар’єрних планів: нестійкість планів жінки, спрямованість кар’єрних планів жінки на розв’язання непрофесійних проблем, значення соціально- економічного статусу. Види професійної кар’єри жінок: лінійна, переривчаста, рівнобіжна.

Гендерні особливості діяльності організації. Організація як феномен. Проблема вираженого розподілу гендерних ролей в організації. Представленість чоловіків і жінок на тих чи інших організаційних посадах. Аналіз гендерних стосунків в організації як певних соціальних зв’язків між працівниками-чоловіками і працівниками-жінками. Основа гендерних стосунків в організації:

розуміння своєї сексуальної ідентичності чоловіками й жінками, інтерпретація ними тієї ролі, яку вони відіграють в організації, а також свого соціокультурного статусу.

Питання № 5:

Статус жінки в організації: проблема «скляної стелі». Проблема загально низького статусу жінки в організації. Відсутність влади. Проблема «скляної стелі» як штучно створених бар'єрів, заснованих на забобонах, що не дозволяють кваліфікованим працівникам просуватися по службі, займати керівні посади в організації. «Скляна стеля» як дискримінація стосовно жінки чи національних меншостей. Гендерні стереотипи як головний чинник формування феномену «скляної стелі».

Аналіз розповсюджених пояснень дії «скляної стелі» в організації стосовно жінки - проблема конструювання пророцтв, що самореалізуються:

- 1) жінки вносять менший внесок у роботу організації;
- 2) жінка не може керувати так само добре, як чоловік;
- 3) жінка не придатна для ролі лідера й керівника;
- 4) усередині організації можуть існувати неписані норми, згідно з якими на високі посади краще призначати чоловіків;
- 5) жінки не здобувають у ході своєї роботи в організації досвіду, який є необхідним для просування по службі;
- 6) сімейні обов'язки жінки заважають їй просуватися по службі;
- 7) загальноприйнята думка, що головний обов'язок жінки – дім і сім'я, може заважати службовому просуванню.

Провести рольову гру „Співбесіда”

Варіанти Рольових ігор:

- «Чоловік прийшов з роботи»;
- «Жінка влаштовується на роботу»;
- «Дитина захворіла».

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно гендерних стереотипів.

Тема № 4 Гендерні ролі

Семінарське заняття: Гендерні ролі.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за темою «Гендерні особливості шлюбно-сімейних стосунків».

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Гендерні особливості уявлень про шлюб
2. Потреби та цілі, які реалізуються чоловіками та жінками у шлюбі.

3. Розподіл ролей у сім'ї.

4. Сім'я та кар'єра: гендерні особливості

Література.

1. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. – Харків : Планета – Принт, 2018. – 136 с.

2. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.) – Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. – 40 с.

3. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. – Харків, «ФОЛПО», 2019. – 189 с.

4. Ткалич М. Гендерна психологія : навч. Посібник. – Київ : Академвидав, 2016. – 254 с.

5. Шевченко Л. О. Гендерна психологія (конспект лекцій) Харків: Константа, 2019. – 156 с.

6. Шевченко Л. О., Кобікова Ю.В. та ін. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: Навчальний посібник. – К. : 2015. – 148 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Гендерні особливості уявлень про шлюб. Шлюб як соціально підтверджений та юридично закріплений союз між дорослими чоловіком і жінкою.

Типи шлюбу:

1. полігамія (одруженість чоловіка більш ніж на одній жінці одночасно);
2. поліандрія (заміжня жінка більш ніж за одним чоловіком одночасно);
3. моногамія як норма, що дозволяє мати одного партнера;
4. конкубат (громадянський шлюб). Нетрадиційні типи шлюбних стосунків: лесбійський шлюб, гомосексуальний, колективний.

Вікова динаміка уявлень про майбутніх чоловіка й дружину: відсутність диференціації образів майбутніх чоловіка й дружини у підлітків, чіткі уявлення про роль і функції чоловіка й дружини у старшокласників.

Основні особливості уявлень про майбутніх чоловіка й дружину: стереотипність, роль батьків, орієнтація на якості своєї статі. Основні мотиви шлюбу: значення соціального статусу, вікові особливості, рівень освіти, зарплата, ростові дані.

Потреби та цілі, які реалізуються чоловіками та жінками у шлюбі. Вікова динаміка потреб: від ідеального до матеріального: значущість емоційної підтримки у більш молодшому віці, фінансової підтримки у віці 50-60 років. Гендерні відмінності в ієрархії потреб: більша значущість сексуального задоволення у чоловіків, позитивної атмосфери в сім'ї у жінок. Гендерні особливості усвідомлення потреб: більш усвідомлена позиція жінки по

відношенню до потреб і цілей сім'ї. Задоволеність шлюбом: більша задоволеність чоловіків.

Причини меншої задоволеності шлюбом жінки:

1. труднощі в реалізації сімейних і професійних потреб одночасно;
2. особистісні риси, характер;
3. погані стосунки з чоловіком і дітьми;
4. дефіцит часу.

Залежність задоволеності шлюбом від ряду факторів: вік, стаж шлюбу, народження та кількість дітей, рівень фемінності-маскулінності.

Розподіл ролей у сім'ї. Типи верховенства: патріархальне та егалітарне. Патріархат як панування чоловіків над жінками. Поняття сімейного верховенства.

Його залежність від здійснення керівних, розпорядницьких функцій:

1. загальне керівництво сімейними справами;
2. прийняття важливих рішень;
3. регулювання сімейних стосунків;
4. вибір методів виховання дітей;
5. розподіл бюджету сім'ї.

Стереотипність уявлень про розподіл сімейних обов'язків: зовнішньо інструментальні обов'язки чоловіка – працювати й заробляти гроші, внутрішньо інструментальні обов'язки дружини – господарювати, та експресивні – забезпечувати емоційну гармонію стосунків у сім'ї. Негативні наслідки стереотипних уявлень про розподіл сімейних обов'язків: високий рівень незадоволеності сімейним життям, проблеми професійної самореалізації, конфлікти, в тому числі внутрішньоособистісні.

Сім'я та кар'єра: гендерні особливості. Точки зору на сполучення професійних і сімейних ролей жінкою:

1. переважна орієнтація на професійну діяльність;
2. переважна орієнтація на сімейні цінності;
3. гнучке сполучення професійних і сімейних ролей.

Типи соціальної орієнтації жінок:

1. жінки, орієнтовані на різні види діяльності;
2. жінки з орієнтацією на самореалізацію і в родині, і в професійній діяльності;
3. жінки з орієнтацією на самореалізацію і в родині, і в професійній діяльності з перевагою сімейних пріоритетів;

Рольовий конфлікт жінки, яка працює: спроба бути гарною матір'ю, господинею з одного боку, і гарним працівником з іншого. Теорія акумулювання ролей: розмаїття ролей, які виконує людина, переваги й недоліки виконання декількох соціальних ролей

Питання для дискусії:

Що таке гендерна роль? Що таке сексизм?

Чи існує проблема сексизму щодо чоловічих та жіночих ролей в Україні? Що таке традиційна жіноча та чоловіча роль?

Які існують відмінності у моделях поведінки чоловіка і жінки?

Теми рефератів:

1. Статус та соціальні функції статей в українському фольклорі.
2. Формування і розвиток гендерної стратифікації в східнослов'янській казці.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно гендерних ролей.

Тема № 5. Гендерна соціалізація.

Семінарське заняття: Загальні проблеми гендерної соціалізації.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за темою «Гендерні особливості шлюбно-сімейних стосунків».

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Характеристика поняття «гендерна соціалізація».
2. Роль батьків у соціалізації дитини.
3. Основні джерела гендерно-рольової соціалізації.
4. Гендерні аспекти дослідження впливу ЗМІ на формування особистості.

Література.

1. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. – Харків : Планета – Принт, 2018. – 136 с.

2. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuvj>.

3. Гендерні аспекти оплати праці (2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuva>.

4. Дьоміна Ю. Гендерна соціалізація студентської молоді: до проблеми визначення поняття / Ю. Дьоміна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - №2(333). – 2020. – С. 146-156.

5. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. – Харків, «ФОЛІО», 2019. – 189 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Характеристика поняття «гендерна соціалізація». Диференційна соціалізація. Основні інститути гендерної соціалізації. Гендерна соціалізація як процес засвоєння соціальних норм, правил, особливостей поведінки, установок відповідно до уявлень про гендерну роль, її формування й призначення.

Механізми диференційної соціалізації: диференційне посилення й диференційне наслідування (імітація), спрямування, моделювання, заохочення (підкріплення).

Напрями гендерної програми соціалізації дитини. Основні інститути гендерної соціалізації: сім'я, школа, середовище однолітків, література, ЗМІ, іграшки, мова, фейсизм.

Роль батьків у вихованні дитини. Аналіз нормативних засад гендерних ролей традиційної та егалітарної сім'ї. Батьківство як соціальний інститут, продукт соціального конструювання й наслідування традицій. Розкриття різних підходів до аналізу феномена батьківства.

Мотивація поведінки батьків. Функції батька й матері як відображення нормативних уявлень і образу життя суспільства. Проблема материнства у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях. Фактори розвитку інституту материнства.

Психоаналітичні погляди на материнство. Материнство з феміністичної точки зору. Постмодернізм. Підходи до розуміння батьківства. Функції батька. Причини слабкої участі чоловіків у вихованні дітей. Дитина в системі сімейних стосунків. Варіативність образу дитини в сучасному суспільстві. Потреби чоловіка та жінки, які зв'язані з дитиною.

Позасімейні джерела гендерно-рольової соціалізації. Школа як інститут і джерело гендерної соціалізації. Організація навчального процесу й навчальних закладів.

Спільне й окреме навчання хлопчиків і дівчаток: позитивне й негативне. Мова як джерело гендерної соціалізації. Спеціальні назви для чоловіків і жінок та їхніх ролей у різних мовних культурах. Кількість і характер слів для опису чоловіка та жінки. Література. Сексизм у дитячій літературі.

Гендерні символи у східнослов'янських казках. Статевая стереотипізація у змісті книг. Перевага чоловічих персонажів у літературі. Ролі, які виконують чоловік і жінка в літературі. Представленість жіночих і чоловічих персонажів у підручниках. Іграшки в процесі диференціальної соціалізації.

Особливості оформлення іграшок для хлопчиків і дівчаток: назва, упакування. Феномен „Барбі та Кена”.

Гендерні аспекти дослідження впливу ЗМІ на формування особистості. Роль ЗМІ у формуванні й підтримці традиційних ролей чоловіка та жінки. Роль ЗМІ у гендерній соціалізації. Роль інформаційного тиску. Гендерні аспекти контент-аналізу рекламних роликів. Атитюд в рекламі. Дослідження гендерних образів реклами.

Гендерна невербальна комунікація в рекламі. Статеворольові стереотипи в рекламі.

Фейсизм як тенденція різною мірою виділяти в зображенні чоловіка та жінки обличчя й тіло.

Завдання для обговорення

1. Проаналізувати існуючі образи чоловіків та жінок в сучасних українських ЗМІ та відповісти на питання: які образи чоловіків та жінок переважають у сучасних українських ЗМІ?

2. Наведіть конкретні приклади (із реклами, літератури, статей, газетних оголошень, фільмів та ін.).

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно гендерної соціалізації.

Тема № 6 Гендерна нерівність та дискримінація.

Семінарське заняття: Прояви гендерної нерівності та дискримінації в Україні та світі.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів щодо гендерної нерівності та дискримінації.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Загальна характеристика феномену соціальної нерівності.
2. Гендерна нерівність: витоки та прояви.
3. Харасмент як прояв гендерної дискримінації в сучасному суспільстві.
4. Боротьба з гендерною дискримінацією: вітчизняний та зарубіжний досвід.

Література.

1. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової – Київ: Критика 2013. – 180 с.
2. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.) – Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. – 40 с.
3. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuji>
4. Гендерні аспекти оплати праці (2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuva>
5. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. – Харків, «ФОЛІО», 2019. – 189 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

7. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
8. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
9. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>
10. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>
11. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>
12. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>
13. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Гендерна ієрархія – це розшарування людей на підставі їх біологічної статі, яке призводить до нерівного розподілу влади, престижу і власності в суспільстві. Як правило, в гендерній ієрархії чоловіча стать знаходиться на більш високій позиції, ніж жіноча. Те, що роблять і знають чоловіки, вважається більш цінним, ніж те, що роблять і знають жінки.

Ієрархія за ознакою статі в якості ідеології передається з покоління в покоління, це властивість всієї соціальної системи, яке пронизує економічну структуру, систему освіти, розподіл праці та сімейне життя.

Гендерна нерівність – це характеристика соціального устрою, згідно з якою різні соціальні групи (в даному випадку – чоловіки і жінки) мають стійкі відмінності, що впливають з їх нерівних можливостей в суспільстві.

Гендерна дискримінація – це обмеження прав, свобод тощо за статевою ознакою; практика, за допомогою якої одній статі віддається перевага в порівнянні з іншою. У більшості суспільств поширена дискримінація саме жіночої статі.

Гендерна рівність означає, що чоловіки і жінки формально-юридично і фактично (тобто на рівні соціальних практик) володіють рівними правами, свободами і можливостями для їх реалізації, а також мають рівні обов'язки, тобто, в однаковій мірі є повноцінними соціальними суб'єктами.

Дискримінація за ознакою статі (гендерна дискримінація) є порушенням принципу гендерної рівності.

Важливо розуміти, що гендерна дискримінація може бути *прямою і непрямую, насильницькою та ненасильницькою*.

До соціально-історичних передумов виникнення і поширення феміністських ідей можна віднести процес секуляризації суспільства, зародження буржуазних відносин в Європі, зміцнення державної структури європейських країн, твердження ліберально-демократичної ідеології, теорії «прав людини», промисловий переворот, що призвів за собою залучення жінок до суспільного виробництва.

Культурно-філософськими передумовами виникнення фемінізму можна назвати докорінну зміну в світогляді, затвердження нового погляду на будову Всесвіту, суспільства, людини, в поширенні прогресивних гуманістичних ідей, затвердження принципу єдності і оригінальності кожного індивіда, піднесення національної самосвідомості, виникнення утопічних теорій соціальної рівності. Гуманісти проголосили самоцінність людського життя, незалежність гідності особистості від походження і рід, стверджували ідеї особистої свободи, рівності громадян перед законом, принцип загального блага.

Кінець ХХ століття був переломним у вирівнюванні відносин між статями. Особливо помітно даний процес відобразився у сфері освіти, політики та економіки. У ХХІ ст. організації світу прагнуть створити найкращі умови життя для суспільства, вирішити глобальні суспільні проблеми, і відмовитися від проявів сегрегації: гендерної, расової, етнічної, релігійної. Відмова від гендерної нерівності – це перша умова соціальної справедливості, яка забезпечить зростання демократичних відносин, а також впевнений економічний розвиток

країни. Визначення соціального статусу жінки завжди було обговорюваним питанням.

Серед світових соціологів дослідженнями гендерної рівності займалися С. Аккер, Е. Гідденс, П. Еботт та інші. Дослідженням місця жінки у різноманітних сферах життєдіяльності у СРСР та пострадянські часи займалися вчені-соціологи: О. Балабанова, С. Айвазова, Г. Беляєва. Серед українців: Н. Лавриненко "Жінка: самореалізація в сім'ї та суспільстві", загальну монографію "Femina postsovietica" за редакцією І. Жеребкіної. Ці фундаментальні праці висвітлюють всі нагальні питання гендерної взаємодії та статусу жінки у сучасному українському суспільстві.

Харассмент (від англ. "harassment" - переслідування, домагання) - форма дискримінації, яка включає будь-яку небажану і настирливу фізичну та словесну поведінку, що ображає або принижує людину або порушує недоторканність її приватного життя.

Іншими словами, харассмент (переслідування) складається з повторюваних і наполегливих дій по відношенню до людини, щоб мучити її, знецінювати та підривати її авторитет в очах інших, засмучувати чи провокувати реакцію. Серйозні одноразові інциденти також можуть розглядатися як харассмент.

Важливо, що харассмент – це сексуальні домагання, до нього також відносять: небажані зауваження, жести, міміку чи жарти з приводу раси, національності, релігії, статі, віку, інвалідності, сексуальної орієнтації, сімейного стану та інших ознак, які можуть бути підставою для дискримінації; загрози та залякування на основі раси, національності, релігії, статі, інвалідності та ін; небажані фізичні контакти (поплескування, пощипування).

Жертвами харасмента можуть бути як жінки, так і чоловіки.

Проблема гендерної дискримінації сьогодні залишається актуальною, проте демократичні країни, серед яких і Україна, демонструють прагнення до боротьби за рівні права й можливості для жінок і чоловіків.

Лідерами у боротьбі за рівноправність є Норвегія, Данія, Швеція, Фінляндія, Ісландія, а також Німеччина та Франція. На пострадянському просторі в контексті найгостріших проявів дискримінації жінок актуально говорити про сектори політики, управління, а також — про питання нерівності оплати праці.

Нерівність проявляється насамперед у доступі до процесів прийняття рішень — як у політичній сфері, так і ширше — управлінських рішеннях, наприклад у бізнесі та в економіці. Розрив в оплаті праці — сьогодні він становить більше ніж 20% тільки в тих сферах, де дані збираються Державною службою статистики". Серйозні побоювання викликає рівень гендерно зумовленого насильства.

Від гендерної дискримінації страждають усі. Незважаючи на те, що це явище спостерігається в будь-якій країні, та кожна країна бореться з ним по-своєму. Розумна **гендерна політика**, прийнята гендерна стратегія допомогла би багато в чому в Україні на чорне казати чорне, на біле – біле.

А поки в Україні про сильний правовий захист говорити не доводиться. І хоч останнім часом багато шуму навколо гендеру, однак практики – кіт наплакав.

Базовим документом, де закріплена **гендерна рівність** на законодавчому рівні, можна назвати Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”.

Також у законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» прописані основи, які забороняють статеву дискримінацію.

У різних законах і кодексах так чи інакше гарантуються “додаткові” права жінок (як тих, хто найчастіше стають жертвами гендерної дискримінації).

Низка важливих законів поки лише на розгляді у Верховній Раді. Одним з таких є законодавство про протидію домашньому насильству, зокрема – ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбі з цими явищами (Стамбульська конвенція).

Теми рефератів:

1. Поняття про гендерну дискримінацію.
2. Дискримінація чоловіків у сучасному суспільстві.
3. Гендерна дискримінація та домашнє насильство.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно гендерної дискримінації.

Тема № 7. Гендерні конфлікти.

Семінарське заняття: Соціально-психологічні особливості суїцидальної поведінки підлітків.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів щодо гендерних конфліктів.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Гендерний конфлікт як різновид соціальних конфліктів.
2. Гендерний конфлікт як міжособистісне протистояння.
3. Гендерні конфлікти у побутовій сфері: причини виникнення, шляхи попередження і подолання.
4. Гендерні конфлікти у професійній сфері причини виникнення, шляхи попередження і подолання.

Література.

1. Шевченко, З. В. (Уклад.). (2016). Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. Відновлено з <http://a-z-gender.net/gendernyj-konflikt.html>.
2. Шевченко Л.О., Сосновенко В.Г. та ін. Соціально-педагогічна та

психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : Навчально-методичний посібник: К.: Агенство «Україна». 2015. – 176 с.

3. Шевченко Л.О., Кобікова Ю.В. та ін. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях. Навчальний посібник: К.: 2015. –148 с

4. Бортнік С. М. Вирішення конфліктів ділового спілкування в умовах гендерної нерівності / С. М. Бортнік, М. В. Саган // Економічний форум. – 2014. – № 2. – С. 272–285 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_2_47.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Конфлікт – це усвідомлене зіткнення, протиставлення сторін (як мінімум двох людей, груп, спільнот) з приводу несумісних потреб, інтересів, цілей, типів поведінки, відносин, установок, істотно значущих для тих сторін, які вступають у протиставлення.

Гендерний конфлікт (гендерно-рольовий конфлікт) – це протиріччя (зіткнення) між нормативними уявленнями про риси особистості, особливості поведінки чоловіків і жінок і нездатністю або небажанням особистості відповідати цим уявленням і вимогам. Будь-гендерний конфлікт базується на явищі статевої диференціації та ієрархічності статусів чоловіків і жінок, які існують в сучасних суспільствах.

Гендерний підхід до вирішення конфліктів полягає у врахуванні гендерних відмінностей при оцінці особистісних характеристик, аналізі і прогнозуванні соціальної поведінки учасників конфлікту, у врахуванні наявних гендерних стереотипів, на основі яких будуються уявлення учасників конфлікту один про одного. Гендерний підхід до вирішення конфліктів також передбачає врахування гендерних відмінностей і стереотипів при очікуванні відповідної поведінки учасників конфлікту, а також при заходах, необхідних врегулювання

Гендерний конфлікт – взаємодія або психологічний стан, в основі якого лежить суперечливе сприйняття гендерних цінностей, відносин, ролей, що приводить до зіткнення інтересів і цілей. Відмінності в моделях поведінки чоловіків і жінок можуть стати причинами внутрішньоособистісних, міжособистісних і міжгрупових конфліктів.

Гендерний конфлікт має біологічні, психологічні та соціальні витоки. Завдяки диференціації статей природа забезпечує виживання біологічних систем (чоловіки відповідають за динаміку виду і забезпечують мінливість генофонду, а жінки зберігають наявний генофонд і відповідальні за стабільність виду). Тому чоловіча частина популяції відрізняється від жіночої більш високим ступенем відхилення від середніх величин. Наприклад, серед чоловіків

більше велетнів і карликів, ніж серед жінок; вище відсоток як геніїв, так і розумово відсталих.

Гендерні конфлікти часто кореняться в інформаційних моделях, що складаються в психіці учасників. Чоловіки і жінки по-різному прочитують послання один одного, і тоді помилки сприйняття і реагування призводять до конфліктності взаємин. Розповідь про невдачі, неприємності для жіноке, перш за все, спробою отримати співчуття: вони і не чекають конкретних дій на свої скарги. Чоловіки ж відчують себе зобов'язаними зреагувати "справою" на висловлені проблеми. Обмін дрібними деталями інформації для жінки – засіб і свідомство досягнення близькості, чоловік не любить вдаватися в незначні деталі. Хоча, звичайно, індивідуальні відмінності тут більш важливі.

Крім усвідомлення проблем, що мають особисту значущість для учасників, можуть мати значення і об'єктивні соціальні причини зіткнення – через розподіл домашніх обов'язків і лідерства в сім'ї, з приводу конкуренції на високооплачуваності та престижності робочого місця, участі у владних структурах тощо.

Зрештою, конфліктні суперечності виникають не між чоловіками і жінками як такими, а між традиційними і новими ролями представників різної статі.

Необхідно визнати, що велика частина причин знаходиться не в зовнішньому середовищі. Безумовно, матеріальний стан, суспільне благополуччя, правові норми відіграють важливу роль у гармонізації відносин членів сім'ї. Але основна причина конфліктності знаходиться в ступені розвиненості індивідуальної свідомості та культурної зрілості людини.

Історично склалося, що практично в будь-якій культурі жінки і чоловіки виконують різну роботу, але конкретні види робіт виконуються різними статями не завжди збігаються. У приклад можна привести Центральну Африку і Латинську Америку, в першій головними фахівцями з землеробства є жінки, а в другій чоловіки. У кожній країні існує своє бачення щодо жіночих та чоловічих стереотипів. Як показують дослідження, велику роль відіграє релігія. Жіночі стереотипи більш сприятливі в тих країнах, чії традиції включають в себе поклоніння божествам жіночої статі і де жінкам дозволено брати участь в релігійних церемоніях.

Культурна специфіка особливо важлива у зв'язку зі зміною гендерних ролей. Соціальні зміни можуть швидше відбуватися в тих країнах, де не настільки велика покірність владі і вірність груповим нормам. Західна культура характеризується психологами, як культура індивідуалістичні суспільства. У таких суспільствах люди більше цікавляться кар'єрою, особистими правами і незалежністю. Колективістичні суспільства (подібні японським), підвищене значення надають колективним цілям, підпорядковують їм індивідуальні цілі, що проявляється в підвищеній турботі про потреби оточуючих.

Культура кожної країни індивідуальна, в ній є і відмінності і схожості з рештою, у кожній країні існують свої культурні звичаї. Ми не повинні розраховувати на те, що зуміємо до кінця зрозуміти людей з інших країн, але повинні поважати культуру кожної країни. Гендерна рівність і культурне

розмаїття можуть іноді приходити в суперечність один до одного, але повага культурного розмаїття не вимагає безумовного прийняття всіх культурних звичаїв. Існує декілька універсальних цінностей, таких як, гендерна і расова рівність, які повинні змушувати прискіпливо ставитися до деяких культурних звичаїв і домагатися їх зміни.

Діяльність будь-якої організації – це низка виробничих, організаційноуправлінських та міжособистісних відносин. Організація – це живий організм, який має свою будову, кожен складовий якого має своє місце і функцію, організм, який існує серед інших собі подібних і бореться за своє існування, де рушійними силами та джерелами життєвої енергії є реальні люди з притаманними їм чеснотами та недоліками, пристрастями та інтересами.

Протиріччя в організаціях існують на різних рівнях – всередині особистості, у міжособистісному спілкуванні, у виробничих відносинах в організації чи між організаціями. Форми прояву цих протиріч та способи їх розв'язання можуть бути різноманітними. Протиріччя можуть розв'язуватися цілком природнім шляхом через вирішення проблем та питань, що виникли. Проте часто гострота протиріч набуває такої сили, коли вони починають набувати форми конфліктів.

Категорія гендера не постійна, оскільки прямо залежить від історичних та культурних норм, які у різний час домінують в суспільстві. Прикладом може слугувати становище жінки. В усіх розвинених країнах жінки активно задіяні у сфері найманої праці (30 – 50 %), тоді як в країнах з невисоким рівнем індустріалізації їх зайнятість сягає лише 20 – 30 %. Об'єктивна ж тенденція в умовах і способі життя жінки за останні десятиліття істотно змінилася.

Жінка стає членом ще однієї, крім сім'ї, соціальної спільноти – виробничого колективу. Це породжує низку нових соціальних та моральних проблем. Жінки прагнуть гармонійно поєднувати сімейні та професійні обов'язки. Але сімейно-побутові функції залишаються переважно за ними. Виникає конфлікт між професійною роботою і сімейним клопотом, який проявляється в подвійній завантаженості жінки, погіршенні її фізичного і психічного здоров'я, негармонійному способі життя, та який призводить або до звільнення з роботи, або зменшення домашнього навантаження.

Рівність жінки та чоловіка у правах в багатьох аспектах є декларативною. Жінки зазнають дискримінації у підвищенні кваліфікаційного рівня, кар'єрному зростанні. Дуже гостра проблема – працевлаштування жінки. Внаслідок різкого спаду виробництва розпочався вплив робочої сили, особливо жінок, за межі країни. Гендерна рівність покищо існує переважно формально. Для того, щоб реалізувати всі можливості наукового і виробничого потенціалу, необхідно спрямувати зусилля на створення нових гендерних стереотипів, які краще відповідатимуть вимогам сучасності, але не будуть нівелювати мораль та відповідальність перед своєю совістю, дітьми, суспільством.

Теми рефератів:

1. Стратегії та методи управління гендерними конфліктами.

2. Гендерна рівність у сучасній Україні.

3. Політика гендерної рівності в Україні: проблеми та перспективи

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно гендерних конфліктів.

Тема № 8 Стать та кар'єра.

Семінарське заняття: Гендерні особливості професійної діяльності жінок

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за темою.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

1. Гендерна детермінація праці та професійної діяльності.
2. Кар'єра та сім'я : гендерні особливості.
3. Гендер: можливості професійної кар'єри
4. Статус жінки в організації: проблема „скляної стелі”
5. Гендерні відмінності в управлінській діяльності

Література.

1. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) [Електронний ресурс].
2. Гендерні аспекти оплати праці (2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurfem.com.ua/genderni-aspekty-oplaty-praci/>
3. Журнал «Спільне» (2013). Гендер і праця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/ru/zhurnal-spilne-6-gender-i-pratsya/> .
4. Скорик М.М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. – Київ, Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. – 78 с.
5. Чепурко Г. Гендерна рівність у світі праці в Україні / Гульбаршин 7. Чепурко; Міжнародне бюро праці, Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. / Київ: МБП, 2010. – Режим доступу:

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Гендерна професійна сегрегація як нерівномірний розподіл жінок і чоловіків в економіці.

Дискримінація в сфері праці: проблеми сексизму, значення статевого поділу праці в формуванні категорії „гендер”. Слід визначити вплив статевого поділу праці на формування конкретних функцій: жіночої експресивної і чоловічої інструментальної. Зайнятість чоловіків і жінок професійною діяльністю: історія питання. Стрімке зростання зайнятості жінок у професійній сфері.

Загальне положення жінки на ринку праці: нижча кваліфікація, нижча оплата праці, обмежений набір професій, вищий рівень безробіття, менша представленість в управлінській сфері.

Представленість чоловіків і жінок в різних професіях: горизонтальна професійна сегрегація. Схильності до професій: виділення традиційно жіночих та традиційно чоловічих професій. Статеві особливості адаптації до професійної діяльності: соціально-психологічний та професійно-діяльнісний аспекти.

Гендерний аспект задоволеності працею: критерії, які важливі для жінки і для чоловіка. Жіноча праця і соціальний порядок: праця як те, що виконується „поза домом” і за плату.

Неоплачувана праця жінок, яка включає домашню працю, натуральне виробництво для родини, а також неоплачуване виробництво товарів для збуту. Проблема неоплаченої домашньої праці жінки. Соціальна необхідність домашньої праці. Домашня праця як „друга зміна

Відмінності в оплаті праці чоловіків і жінок. Гендерна диференціація оплати праці: співвідношення в різних країнах та сферах професійної діяльності (у відсотках).

Аналіз можливих причин розриву в оплаті праці чоловіків і жінок:

1.традиційна зайнятість на „жіночих” роботах, за які платять менше. Проблема компенсаційних відмінностей, дискримінація при прийомі на роботу;

2.стереотипність сприйняття жінки як менш цінного робітника: принцип оцінки людського капіталу;

3.проблема пророцтв, які самореалізуються: жінки отримують менше, тому що вони очікують отримати менше. Теорія справедливості як реакція на нерівність в оплаті праці. Концепція справедливої оплати: люди, які працюють в одній організації та виконують однаково важку чи значущу роботу, повинні отримувати однакову зарплату.

Точки зору на сполучення професійних і сімейних ролей жінкою:

1.переважна орієнтація на професійну діяльність;

2.переважна орієнтація на сімейні цінності; 3.гнучке сполучення професійних і сімейних ролей.

Типи соціальної орієнтації жінок:

1.жінки, орієнтовані на різні види діяльності;

2.Жінки з орієнтацією на самореалізацію і в родині, і в професійній діяльності;

2.жінки з орієнтацією на самореалізацію і в родині, і в професійній діяльності перевагою сімейних пріоритетів;

Рольовий конфлікт жінки, яка працює: спроба бути гарною матір'ю, господинею з одного боку, і гарним працівником з іншого. Теорія акумулювання

ролей: розмаїття ролей, які виконує людина, переваги й недоліки виконання декількох соціальних ролей.

Це питання найбільш спірне, оскільки розглядаються гендерні можливості професійної кар'єри жінок і чоловіків, а саме питання: гендерних особливостей мотивів трудової діяльності: матеріальні, психологічні, морально-етичні, компенсаторні. Особливості сприйняття кар'єри жінками: кар'єра як особистісне зростання, самореалізація, розмежування професійного і особистісного, пасивна позиція відносно кар'єрного росту. Особливості сприйняття кар'єри чоловіками: кар'єра як престижна, перспективна посада, кар'єра як можливість просування по службі, як суттєва складова власного життя. Чинники, які впливають на професійну кар'єру жінок: сімейний статус, наявність дітей, необхідність сумісництва.

Гендерні відмінності кар'єрних планів: нестійкість планів жінки, спрямованість кар'єрних планів жінки на розв'язання непрофесійних проблем, значення соціально-економічного статусу. Види професійної кар'єри жінок: лінійна, переривчаста, рівнобіжна.

Проблема загально низького статусу жінки в організації. Відсутність влади. Проблема «скляної стелі» як штучно створених бар'єрів, заснованих на забобонах, що не дозволяють кваліфікованим працівникам просуватися по службі, займати керівні посади в організації. «Скляна стеля» як дискримінація стосовно жінки чи національних меншостей. Гендерні стереотипи як головний чинник формування феномену «скляної стелі».

Аналіз розповсюджених пояснень дії «скляної стелі» в організації стосовно жінки - проблема конструювання пророцтв, що самореалізуються:

1. жінки вносять менший людський капітал у роботу організації;
2. жінка не може керувати так само добре, як чоловік;
3. жінка не придатна для ролі лідера й керівника;
4. усередині організації можуть існувати неписані норми, згідно з якими на високі посади краще призначати чоловіків;
5. жінки не здобувають у ході своєї роботи в організації досвіду, який є необхідним для просування по службі;
6. сімейні обов'язки жінки заважають їй просуватися по службі;
7. загальноприйнята думка, що головний обов'язок жінки – дім і сім'я, може заважати службовому просуванню.

Особливості гендерного аналізу організаційної культури: виділення фемінної і маскулінної організаційних культур. Аналіз цінностей маскулінної і фемінної організаційних культур. Маскулінні життєві цінності: наполегливість, твердість, прагнення до перемоги, прийнятність ризику, прагнення до великих заробітків, мужність, відсутність турботи про інших людей чи якості їхнього життя. Структурування ціннісних орієнтацій чоловіків у системі "зрілі - не зрілі (ювенальні)" цінності (висока цінність багатого професійного досвіду, життєвої мудрості, досягнень, здатності комплексного бачення проблеми, шляхів її подолання, зрілості суджень, прагнення до незалежності, кар'єрного просування, матеріального добробуту).

Фемінні ціннісні орієнтири: загострення уваги на якості життя, гарних стосунках з людьми - начальством, співробітниками, колегами по роботі, теплій атмосфері, взаємозалежності та взаємодопомозі співробітників, рівноправності статей, гендерній рівності. Характеристика фемінних ціннісних переваг як протиставлення системи "традиційно жіночих" і системи "традиційно чоловічих" цінностей. Психологічна складність наслідування системи фемінних цінностей організаційної культури: проблеми прийняття іншої "традиційно чоловічої" системи цінностей.

Гендерна економіка як аналіз розходжень в економічному становищі чоловіків і жінок і причини їхнього виникнення. Необхідність дослідження гендерних аспектів менеджменту: 1) динамічне проникнення жінок у керування економікою; 2) поява нової соціальної когорти "ділових жінок"; 3) помітне зростання участі жінок в економічному житті; 4) розширення дрібного й середнього бізнесу в Україні, в якому керівниками стають жінки, що прагнуть реалізувати себе всебічно.

Гендерні аспекти менеджменту. Психологізація менеджменту: людина як самостійна цінність. Однакова важливість психологічних та економічних критеріїв для оцінки успішності менеджменту. Розвиток гендерної економіки - одного з найбільш молодих напрямків економічної науки. *Роль і місце жінки в системі менеджменту в таких видах діяльності, що швидко розширюються, як готельне і ресторанне господарство, туризм, оптова і роздрібна торгівля, обслуговування, де частка жінок у загальному числі працюючих досягає 90%.*

Аналіз сучасної вітчизняної теорії і практики менеджменту: скромна роль жінки. Погляд на жінок як на групу зі специфічними інтересами, а не як на половину суспільства. Формальна декларація принципу рівних прав і можливостей обох статей. Відсутність реалізації цього принципу в сформованій системі менеджменту.

Гендерні відмінності в управлінській діяльності. Проблеми гендерної асиметрії в менеджменті: прихована дискримінація жінок у сфері управління. Гендерний аналіз різних рівнів управління: представленість жінок і чоловіків у нижчих, середніх та вищих ланках управління. Значна доля жінок у нижчій. Аналіз параметрів, необхідних для успішного здійснення функцій управління: "сприятливі можливості" та явні переваги жінки. Існування спроби представити діяльність жінки-керівника в спрощеномувиді як використання однієї з двох протилежних моделей управління - "залізна леді" і "старша сестра".

Особливості жінки-менеджера:

1. в управлінні персоналом жінка – керівник більше уваги приділяє відносинам між членами колективу, її більше хвилює сфера міжособистісних відносин, ніж керівника – чоловіка;
2. більша емоційність жінки-менеджера як особливість стилю управління: при прийнятті рішень жінка – менеджер частіше покладається на свої відчуття, інтуїцію, поводить як цілісна особистість, чуйна до більшості аспектів проблеми, що мають для неї емоційне значення;

3.у взаєминах із зовнішнім середовищем жіночий стиль керування відрізняється великою гнучкістю, ситуативністю, умінням адаптуватися до сформованих обставин;

4.діяльність жінки-менеджера спрямована на послідовні, поступові перетворення без орієнтації на швидкий результат;

5.стиль керівництва жінки-менеджера відрізняється більшою демократичністю, готовністю до співробітництва і колегіального прийняття рішень;

6.жінці-менеджеру притаманна така риса, як схильність до наставлянь та повчань;

7.в екстремальних ситуаціях жінка демонструє не стратегію страху й уникання, а активного протистояння.

Аналіз факторів, що складають об'єктивну основу для розширення участі жінок в управлінні: високий освітній потенціал, вік, активна життєва позиція. Гендерні відмінності в побудові іміджу керівника. Імідж керівника як ідеалізований образ, який сконструйований, створений відповідно до запитів тієї чи іншої аудиторії. Точка опори в створенні іміджу – повсякденна свідомість. Особливості повсякденної свідомості: безпосередність, інерційність, емоційна забарвленість, міфологічність, відсутність логіки. Порівняння з особливостями гендерних стереотипів. Гендерний стереотип як важлива складова повсякденної свідомості. Традиційні погляди на імідж керівника: конкурентна модель (домінантний, агресивний, асертивний чоловік середнього віку). Важливе значення статі у конкурентній моделі. Кооперативна модель і Рольовий конфлікт жінки у керівника: альтруїстична поведінка, турбота про членів групи, співробітництво. Менша значимість гендерних і вікових характеристик. Використання методу фокус-групи для дослідження гендерних особливостей іміджу керівника.

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно статі та кар'єри.

Тема № 9 Методи дослідження гендеру у соціальних та поведінкових науках.

Семінарське заняття: характеристика схильних до бродяжництва підлітків..

Навчальна мета заняття: Методи дослідження гендеру у соціальних та поведінкових науках: практики застосування.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 1 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету № 6.

Навчальні питання:

- 1.Загальнонаукові методи.
- 2.Основні методи збору даних у гендерних дослідженнях.
- 3.Система методів, за допомогою яких формується гендерне знання.

Література.

- 1.Ткалич М. Гендерна психологія – Київ: Академвидав, 2016. – 256 с.
- 2.Бойченко М. І. Системний підхід у соціальному пізнанні : цінності та функціональні аспекти. – Київ, 2015. – 320 с. Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (23). – Київ : НАУ, 2016. – С. 11–15.
- 3.Гендерна парадигма освітнього простору / За заг. ред. Дороніної Т. О. – Кривий Ріг : ВЦ КГП ДВНЗ «КНУ». – 2015. – Вип. 1. – 150 с.
- 4.Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / [В.П. Кравець, Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді та ін.] ; за наук. ред. В.П. Кравця. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.

Методичне та матеріально-технічне забезпечення заняття: бланк з поняттями, ручка.

План проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

На початку заняття, студентам оголошується назва теми практичного заняття, план заняття та ті запитання, що будуть розглянуті.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

На початку ХХ ст. у дослідженнях, що передували становленню гендерної психології, використовували такі загальнонаукові методи дослідження, як аналіз, синтез, індукція та дедукція. Для збору даних, що стосуються тих чи інших аспектів вивчення гендеру, психологія, як правило, використовує відповідні тестові методики. Втім, не менш поширеними є такі загальні для всіх соціальних та поведінкових наук методи, як: експеримент; (авто)біографічний метод; спостереження; глибинні інтерв'ю; фокусовані групові інтерв'ю та ін.

Розпочнемо з загальнонаукових методів, які обов'язково застосовуються у гендерній психології.

Методи аналізу (розчленування цілого на частини) і синтезу (встановлення взаємозв'язку, єдності цілого, утвореного з певних частин) є основою будь-якого дослідження загалом і гендерної психології зокрема.

Індукція як метод сходження від конкретного до загального дає змогу аналізувати популярні вислови про чоловіків і жінок. Однак надійність результатів, оснований на думках досліджуваних, як правило, є низькою.

Дедукція як метод дослідження допомагає вивчити частини цілого. У загальній психології встановлені за його допомогою закономірності застосовували з урахуванням статі досліджуваних. При цьому існувала небезпека, що не будуть взяті до уваги деякі специфічні риси (зокрема жінок), оскільки передбачалося, що всі досліджувані схожі один на одного, тобто їхню поведінку та психологічні особливості можна пояснити загальними закономірностями. Особливо популярним цей метод був у французьких дослідників.

Соціологічні методи — наукові підходи та дослідницькі прийоми, які дають змогу пояснити соціальні явища, зібрати та узагальнити інформацію про них, спрогнозувати їх розвиток і керувати ними. Серед основних соціологічних

методів, які використовують у гендерних дослідженнях, — анкетні опитування, експертні опитування, аналіз документів та ін.

Педагогічні методи — дослідження реального досвіду організації освітнього процесу, особливостей соціалізації особистості. Традиційними педагогічними методами є спостереження, вивчення досвіду, першоджерел, аналіз шкільної документації, учнівської творчості, а також бесіди, педагогічний експеримент.

Лінгвістичні методи допомагають розв'язувати дослідницькі завдання, пов'язані з мовленням, словом і текстом. Психолінгвістичні методи, які застосовують у гендерній психології (семантичний диференціал, семантичний інтеграл, семантичний аналіз слів та текстів), спрямовані на вивчення мовних повідомлень гендерного характеру, особливостей механізмів породження і сприйняття мовлення, функцій мовної діяльності в суспільстві, дослідження зв'язку між мовними повідомленнями і гендерними властивостями учасників комунікації, аналіз мовного розвитку у зв'язку із загальним розвитком особистості.

Метод семантичного диференціалу використовують для побудови індивідуальних або групових семантичних просторів у розумінні та навантаженні особистісним смислом понять «жіноче» і «чоловіче», категорій «фемінність» і «маскулінність».

Вербально-комунікативні методи — група засобів отримання та використання психологічної інформації на основі мовленнєвого спілкування. До основних із них належать: бесіда як метод дослідження поведінки особистості у формі діалогу між двома людьми, в процесі якого дослідник виявляє психологічні особливості досліджуваного; анкетування — вербально-комунікативний метод, у якому засобом збирання даних від респондента є спеціально оформлений список питань — анкета; інтерв'ювання, що полягає у проведенні розмови між психологом і суб'єктом за попередньо розробленим планом, який може бути більшою або меншою мірою формалізований. У гендерній психології цей метод застосовують у вигляді глибинного інтерв'ю, яке призначене для виявлення прихованих (глибинних) почуттів, цінностей і мотивів респондента. Це неформальна особиста розмова, проведена за наміченим планом і заснована на спонуканні респондентів до тривалих і розважливих суджень щодо досліджуваної проблеми.

На основі загальнонаукових методів та методів інших наук вироблено систему основних методів, за допомогою яких формуються гендерні знання:

а) теоретичний метод, що є основним у методології гендерного підходу, оскільки дає змогу пов'язати сукупність здобутих знань у концептуальне та системне бачення. Він передбачає впорядкування та систематизацію знань про гендер на основі принципів логічної побудови цілісної концепції та визначення місця цих знань у системі суспільствознавчих наук. За допомогою цього методу окреслюють існуючі проблеми, уточнюють предмет і мету вивчення, визначають місце гендерних знань у кожній окремій науковій галузі гуманітарного напрямку;

б) емпіричні методи — науково-дослідницькі прийоми психологічної роботи, які передбачають безпосередній контакт дослідника з об'єктом

дослідження. До основних емпіричних методів належать спостереження, експеримент, бесіда, опитування, психологічне тестування, моделювання;

в) соціально-психологічний метод, що спрямований на вивчення соціально сконструйованих жіночих і чоловічих ролей, відносин та ідентичності, статевих особливостей, психологічних характеристик тощо;

г) метод математичної статистики, який передбачає кількісний аналіз емпіричних даних. Специфіка статистичного опрацювання результатів психологічних досліджень, у т. ч. і гендерних, полягає в тому, що аналізована база даних характеризується великою кількістю показників різних типів, їх високою варіативністю, що зумовлено впливом неконтрольованих випадкових явищ, необхідністю урахування об'єктивних і суб'єктивних факторів, складністю кореляційних зв'язків між змінними;

г) комплексний метод — методологічний напрям дослідження, в якому об'єкт дослідження (гендерні характеристики особистості, групи, суспільства) розглядають як сукупність компонентів, що підлягають

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Наприкінці заняття студенти дають зворотній зв'язок викладачу, який досвід вони придбали і висловлюють свої думки стосовно зробленої роботи.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в інтернеті

Основна:

11. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової – Київ: Критика 2013. – 180 с.

2. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. – Харків : Планета – Принт, 2018. – 136 с.

3. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.) – Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. – 40 с.

4. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifu>

Гендерні аспекти оплати праці (2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifu>

5. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. – Харків, «ФОЛІО», 2019. – 189 с.

6. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. К., 2014. 65 с.

7. Скорик М. М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. – Київ, Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. – 78 с.

8. Ткалич М. Гендерна психологія : навч. Посібник. – Київ : Академвидав, 2016. – 254 с.

9.Фулей Т.І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя / Т.І. Фулей. К.: ВАІТЕ, 2016. 180 с.

10.Чепурко Г. Гендерна рівність у світі праці в Україні / Гульбаршин Чепурко; Міжнародне бюро праці, Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. / Київ : МБП, 2010. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuu>

11.Шевченко Л. О. Гендерна психологія (конспект лекцій) Харків: Константа, 2019. – 156 с.

12.Шевченко Л. О., Кобікова Ю.В. та ін. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: Навчальний посібник. – К. : 2015. –148 с.

Допоміжна:

12.Журнал «Спільне» (2013). Гендер і праця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ifuu>

12.Стрельник О. Турбота як робота : материнство у фокусі соціології / О. Стрельник. – Київ, 2017. – 288 с.

15.Шевченко Л.О., Сосновенко В.Г. та ін. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: Навчально-методичний посібник: К.: Агенство «Україна». – 2015. – 176 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

16. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>

17. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>

18. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>

19. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>

20. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>

21. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>

22. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>

23. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>

24. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>

25. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>

26. Проект «Жінки – це 50% успіху України» <http://50vidsotkiv.org.ua>

27. Проект «Жінки у політиці» // <http://vybory2012.wcu-network.org.ua>

28. Публікації проекту «Рівність жінок і чоловіків у світі праці» http://gender.ilo.org.ua/Pages/publications_ukr_new.aspx .

29.Публікації ООН в Україні <http://www.un.org.ua/ua/publications-andrep> .